

บทบาทของรัฐสภากับการให้ความเห็นชอบหนังสือสัญญาระหว่างประเทศตามรัฐธรรมนูญ 2560

นางอรณิชา รุ่งธิพานนท์
วิทยากรชำนาญการพิเศษ
กลุ่มงานบริการวิชาการ 1 สำนักวิชาการ

ความนำ

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการแลกเปลี่ยนข้ามพรมแดนได้ขยายขอบเขตไปอย่างกว้างขวาง และได้ส่งผลต่อกิจการภายในและรูปแบบการดำเนินงานของสถาบันภายในประเทศ ซึ่งรวมถึงสถาบันนิติบัญญัติด้วย ปัจจุบันสถาบันนิติบัญญัติในหลายประเทศได้เพิ่มบทบาทด้านระหว่างประเทศมากขึ้น โดยการสร้างความร่วมมือผ่านการทูตรัฐสภาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเข้าร่วมเป็นสมาชิกของสหภาพรัฐสภา (Inter-Parliamentary Union: IPU) และการประชุมกลุ่มมิตรภาพสมาชิกรัฐสภา เป็นต้น ตลอดจนการศึกษาวิเคราะห์ความตกลงระหว่างประเทศและผลผูกพันที่เกิดขึ้นเพื่อติดตามการดำเนินงานที่ของรัฐบาล การตรากฎหมายให้สอดคล้องกับพันธกรณีระหว่างประเทศ และการให้คำปรึกษาหารือหรือให้ความเห็นชอบสนธิสัญญาที่ฝ่ายบริหารริเริ่มจัดทำ

สถาบันนิติบัญญัติในประเทศต่าง ๆ ดำเนินงานระหว่างประเทศแตกต่างกันไปตามวิถีทางการเมืองและรัฐธรรมนูญของแต่ละประเทศ ทั้งนี้ ไม่ได้มีการกำหนดรูปแบบเฉพาะว่าสถาบันนิติบัญญัติจะต้องมีกลไกหรือต้องดำเนินการแบบใดในการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตาม จากรายงานเรื่อง “Parliamentary Involvement in International Affairs” ของสหภาพรัฐสภา ประเทศต่าง ๆ ได้ใช้กลไกหรือกิจกรรมทางรัฐสภา (traditional parliamentary activities) ซึ่งได้แก่ การตั้งกระทู้ถาม การเปิดอภิปราย การทำหน้าที่ของคณะกรรมการชุดต่าง ๆ เข้าไปติดตาม ตรวจสอบ และให้ข้อเสนอแนะแก่รัฐบาลในเรื่องการต่างประเทศ (Inter-Parliamentary Union, 2005, pp. 2-4)

นอกจากนี้ ในหลายประเทศยังให้อำนาจแก่ฝ่ายนิติบัญญัติเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดทำสนธิสัญญาร่วมกับฝ่ายบริหารด้วย อย่างเช่น กรณีของสหรัฐอเมริกา ประธานาธิบดีมีอำนาจในการทำสนธิสัญญาภายใต้คำแนะนำและความเห็นชอบของวุฒิสภา ในกรณีของฝรั่งเศส รัฐธรรมนูญได้แบ่งความตกลงระหว่างประเทศไว้สองประเภท คือ สนธิสัญญาแบบเต็มรูปแบบที่รัฐบาลต้องจัดทำภายใต้ความเห็นชอบของรัฐสภา และประธานาธิบดีต้องเป็นผู้ลงนามเอง และความตกลงระหว่างประเทศในรูปแบบอย่างง่ายที่รัฐบาลสามารถทำได้เองโดยไม่ต้องขอความเห็นชอบล่วงหน้าจากรัฐสภา และในกรณีของออสเตรเลีย ได้มีการกำหนดประเภทของสนธิสัญญาที่ฝ่ายบริหารต้องนำเสนอต่อรัฐสภาเพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบก่อนดำเนินการให้มีผลผูกพัน โดยได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการร่วมด้านสนธิสัญญา (Joint Standing Committee on Treaties: JSCOT) เพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบและรายงานประเด็นต่าง ๆ ของสนธิสัญญาที่รัฐบาลเสนอต่อรัฐสภา รวมทั้งวิเคราะห์ผลกระทบที่จะมีต่อประโยชน์สาธารณะด้วย เพื่อให้ที่ประชุมรัฐสภาพิจารณาว่าควรเห็นชอบให้มีผลผูกพันหรือไม่ (เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ, 2552, น. 2.16-2.20)

สำหรับประเทศไทย รัฐสภาได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและกิจการภายนอก ผ่านการใช้อำนาจหน้าที่ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญในลักษณะคล้ายคลึงกับรัฐสภาของประเทศอื่น ๆ คือ การตรากฎหมาย การควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน และการให้ความเห็นชอบเรื่องสำคัญที่มีผลกระทบต่อประชาชนหรือเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของชาติ แต่การทำสนธิสัญญาหรือหนังสือสัญญากับนานาประเทศ หรือองค์การระหว่างประเทศเป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ที่ทรงใช้ผ่านคณะรัฐมนตรี ดังนั้น ฝ่ายบริหารจึงมีอำนาจในการทำหนังสือสัญญาระหว่างประเทศได้โดยลำพัง ไม่ต้องปรึกษาหารือหรือขอความเห็นชอบจากรัฐสภาก่อนแสดงเจตนาผูกพัน อย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญไทยได้กำหนดข้อยกเว้นไว้ว่าหนังสือสัญญาที่สำคัญบางประเภท ต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาก่อน ซึ่งในอดีตก่อนที่จะมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 รัฐธรรมนูญของไทยได้กำหนดประเภทของหนังสือสัญญาที่ต้องได้รับความเห็นชอบของรัฐสภาไว้เพียงสามประเภท ได้แก่ 1) หนังสือสัญญาที่มีบทเปลี่ยนแปลงอาณาเขตไทย 2) หนังสือสัญญาที่มีบทเปลี่ยนแปลงเขตอำนาจแห่งรัฐ และ 3) หนังสือสัญญาที่จะต้องออกพระราชบัญญัติเพื่อให้การเป็นไปตามสัญญา (บรรหาร กำลา, 2552, น. 54)

ทั้งนี้ จากประสบการณ์ในอดีตที่ประเทศไทยเคยเผชิญกับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการทำความตกลงระหว่างประเทศ โดยเฉพาะบทเรียนจากการทำข้อตกลงเรื่องเขตการค้าเสรีที่สร้างผลกระทบอย่างกว้างขวางต่อประชาชน ทำให้เกิดแนวคิดสร้างกระบวนการทำหนังสือสัญญาที่มีความละเอียดรอบคอบมากขึ้น มีธรรมาภิบาล และเป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม ซึ่งแนวคิดนี้ได้นำมาสู่หลักการใหม่ในรัฐธรรมนูญฉบับ 2550

มาตรา 190¹ ของรัฐธรรมนูญฉบับ 2550 ได้วางหลักการเกี่ยวกับกระบวนการจัดทำหนังสือสัญญา ระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นการปรับปรุงจากหลักการเดิมตามมาตรา 224 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 โดยมาตรา 190 ได้เพิ่มประเภทของหนังสือสัญญาที่ต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาเพิ่มอำนาจแก่รัฐสภาและบทบาทของประชาชนในการรับทราบและให้ข้อเสนอแนะในกระบวนการเจรจาต่อรองในการทำหนังสือสัญญา รวมทั้งเพิ่มความรับผิดชอบของคณะรัฐมนตรีในกรณีที่มีการปฏิบัติตามหนังสือสัญญาก่อให้เกิดผลกระทบต่อประชาชน

แม้ว่ามาตรา 190 ของรัฐธรรมนูญฉบับ 2550 ได้วางหลักการที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนและประเทศชาติ แต่เนื่องจากเป็นเรื่องใหม่สำหรับประเทศไทย ประกอบกับยังไม่มีมาตรการกฎหมายว่าด้วยการกำหนดประเภท กรอบการเจรจา ขั้นตอน และวิธีการจัดทำหนังสือสัญญาออกมาใช้บังคับ จึงทำให้หน่วยงานและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องไม่มีแนวทางที่ชัดเจนในการปฏิบัติ ตลอดจนมีข้อโต้แย้งว่า อำนาจของการจัดทำหนังสือสัญญาเป็นของฝ่ายบริหาร การที่รัฐสภาเข้ามามีส่วนร่วมในการทำหนังสือสัญญา จึงเป็นการแทรกแซงการปฏิบัติหน้าที่ของฝ่ายบริหาร ทำให้เกิดความล่าช้าในการเจรจาตกลงทำหนังสือสัญญา อีกทั้งการกำหนดให้คณะรัฐมนตรีต้องเสนอกรอบการเจรจาให้รัฐสภาพิจารณาและเปิดการรับฟังความเห็นของประชาชนก่อน ดำเนินการเจรจาระหว่างประเทศ เป็นการเปิดเผยท่าทีของไทยให้คู่เจรจาอีกฝ่ายทราบโดยปริยาย

¹ แก้ไขเพิ่มเติมโดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2554

ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน บทบัญญัติเกี่ยวกับการทำหนังสือสัญญาระหว่างประเทศปรากฏอยู่ในมาตรา 178 โดยยังคงหลักการคล้ายของเดิมตามมาตรา 190 ของรัฐธรรมนูญฉบับ 2550 แต่ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมบางส่วนซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับบทบาทของรัฐสภาในกระบวนการทำหนังสือสัญญาระหว่างประเทศด้วย

สาระสำคัญของบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ มาตรา 178

ในส่วนนี้จะขออธิบายถึงสาระสำคัญของบทบัญญัติในมาตรา 178 ของรัฐธรรมนูญฉบับ 2560 เพื่อให้เห็นแนวทางใหม่เกี่ยวกับหนังสือสัญญาที่ต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา และการเปลี่ยนแปลงจากเนื้อหาเดิมในมาตรา 190 ของรัฐธรรมนูญฉบับ 2550

มาตรา 178 “พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการทำหนังสือสัญญาสันติภาพ สัญญาสงบศึก และสัญญาอื่นกับนานาประเทศหรือกับองค์การระหว่างประเทศ

หนังสือสัญญาใดมีบทเปลี่ยนแปลงอาณาเขตไทย หรือเขตพื้นที่นอกอาณาเขตซึ่งประเทศไทย มีสิทธิอธิปไตยหรือมีเขตอำนาจตามหนังสือสัญญาหรือตามกฎหมายระหว่างประเทศหรือจะต้องออกพระราชบัญญัติเพื่อให้การเป็นไปตามหนังสือสัญญา และหนังสือสัญญาอื่นที่อาจมีผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการค้าหรือการลงทุนของประเทศอย่างกว้างขวาง ต้องได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา ในกรณี รัฐสภาต้องพิจารณาให้แล้วเสร็จภายในหกสิบวัน นับแต่วันที่ได้รับเรื่อง หากรัฐสภาพิจารณาไม่แล้วเสร็จภายในกำหนดเวลาดังกล่าว ให้ถือว่า รัฐสภาให้ความเห็นชอบ

หนังสือสัญญาอื่นที่อาจมีผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการค้า หรือการลงทุนของประเทศอย่างกว้างขวางตามวรรคสอง ได้แก่ หนังสือสัญญาเกี่ยวกับการค้าเสรี เขตศุลกากรร่วม หรือการให้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ หรือทำให้ประเทศต้องสูญเสียสิทธิในทรัพยากรธรรมชาติทั้งหมดหรือบางส่วน หรือหนังสือสัญญาอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ

ให้มีกฎหมายกำหนดวิธีการที่ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและได้รับการเยียวยาที่จำเป็นอันเกิดจากผลกระทบของการทำหนังสือสัญญาตามวรรคสามด้วย

เมื่อมีปัญหาว่าหนังสือสัญญาใดเป็นกรณีตามวรรคสองหรือวรรคสามหรือไม่ คณะรัฐมนตรีจะขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยก็ได้ ทั้งนี้ ศาลรัฐธรรมนูญต้องวินิจฉัยให้แล้วเสร็จภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับคำขอ”

1. ผู้มีอำนาจในการทำหนังสือสัญญาระหว่างประเทศ

มาตรา 178 วรรคแรก “พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการทำหนังสือสัญญาสันติภาพ สัญญาสงบศึก และสัญญาอื่นกับนานาประเทศหรือกับองค์การระหว่างประเทศ”

ประเทศไทยมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข พระมหากษัตริย์ในฐานะประมุขทรงใช้อำนาจอธิปไตยของปวงชนชาวไทยทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามหลักการแบ่งแยกอำนาจ โดยหลักการแล้วในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการทำหนังสือ

สัญญาระหว่างประเทศ เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ที่ทรงใช้ผ่านทางคณะรัฐมนตรี ดังนั้น คณะรัฐมนตรีหรือฝ่ายบริหารจึงมีอำนาจในการทำหนังสือสัญญาสันติภาพ สัญญาสงบศึก และสัญญาอื่นกับ นานาประเทศหรือกับองค์การระหว่างประเทศ อันเป็นหลักการที่ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญของไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน และเป็นไปตามหลักการเดิมในมาตรา 190 ของรัฐธรรมนูญฉบับ 2550 เช่นกัน (อรรถพ บวรณเศรษฐ์, 2552, น. 1)

2. ประเภทของหนังสือสัญญาระหว่างประเทศที่ต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา

มาตรา 178 วรรคสอง “หนังสือสัญญาใดมีบทเปลี่ยนแปลงอาณาเขตไทย หรือเขตพื้นที่ นอกอาณาเขตซึ่งประเทศไทยมีสิทธิอธิปไตยหรือมีเขตอำนาจตามหนังสือสัญญาหรือตามกฎหมายระหว่าง ประเทศหรือจะต้องออกพระราชบัญญัติเพื่อให้การเป็นไปตามหนังสือสัญญา และหนังสือสัญญาอื่นที่อาจมี ผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการค้าหรือการลงทุนของประเทศอย่างกว้างขวาง ต้องได้รับความ เห็นชอบของรัฐสภา...”

มาตรา 178 วรรคสาม “หนังสือสัญญาอื่นที่อาจมีผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการค้า หรือการลงทุนของประเทศอย่างกว้างขวางตามวรรคสอง ได้แก่ หนังสือสัญญาเกี่ยวกับการค้าเสรี เขตศุลกากรร่วม หรือการให้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ หรือทำให้ประเทศต้องสูญเสียสิทธิในทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งหมดหรือบางส่วน หรือหนังสือสัญญาอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ”

คำว่า “หนังสือสัญญา” เป็นถ้อยคำที่ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญของไทย แต่ในรัฐธรรมนูญไม่ได้ กำหนดคำนิยามไว้ แต่จากคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ผ่านมา ความหมายของคำว่า “หนังสือสัญญา” ในรัฐธรรมนูญไทย มีความหมายไปในทิศทางเดียวกัน และมีคำจำกัดความสอดคล้องกับคำนิยามของคำว่า “สนธิสัญญา” หรือ “treaty” ในอนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยสนธิสัญญาระหว่างรัฐกับรัฐ ค.ศ. 1969 (Vienna Convention on the Law of Treaties 1969) และอนุสัญญาว่าด้วยกฎหมายสนธิสัญญาระหว่าง รัฐกับองค์การระหว่างประเทศหรือระหว่างองค์การระหว่างประเทศ ค.ศ. 1986 (Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations 1986) โดยทั้งสองคำหมายถึง ความตกลงระหว่างคู่ภาคีสองฝ่ายหรือมากกว่าที่เป็นลายลักษณ์ อักษร โดยเป็นความตกลงที่พาดพิงกับรัฐหรือกับองค์การระหว่างประเทศ ทั้งนี้ ไม่จำกัดว่าจะเรียกชื่ออย่างไร เช่น สนธิสัญญา อนุสัญญา พิธีสาร ความตกลง ข้อตกลง กฎบัตร บันทึกความเข้าใจ และปฏิญญา เป็นต้น แต่ต้องทำขึ้นภายใต้บังคับของกฎหมายระหว่างประเทศและก่อพันธะทางกฎหมาย ไม่ว่าจะทำขึ้นเป็น ตราสารฉบับเดียวหรือหลายฉบับเกี่ยวเนื่องกัน (เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ, 2552, น. 2.5-2.9; ลาวัญญ์ ณีตศิลป์กุล, ม.ป.ป., น.13; อรรถพ บวรณเศรษฐ์, 2552, น. 1-2)

แม้ว่าคณะรัฐมนตรีมีอำนาจในการทำหนังสือสัญญา แต่มาตรา 178 วรรคสอง ได้ยกเว้นหนังสือ สัญญาสี่ประเภท ที่คณะรัฐมนตรีต้องเสนอต่อรัฐสภาเพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบก่อนแสดงเจตนาให้มีผล ผูกพัน ซึ่งได้แก่

- 1) หนังสือสัญญาที่มีบทเปลี่ยนแปลงอาณาเขตของประเทศ
- 2) หนังสือสัญญาที่มีบทเปลี่ยนแปลงเขตพื้นที่นอกอาณาเขตซึ่งประเทศไทยมีสิทธิอธิปไตย หรือมีเขตอำนาจตามหนังสือสัญญา หรือตามกฎหมายระหว่างประเทศ
- 3) หนังสือสัญญาที่รัฐบาลจะต้องออกพระราชบัญญัติเพื่อให้เป็นไปตามหนังสือสัญญา
- 4) หนังสือสัญญาอื่นที่อาจมีผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการค้าหรือการลงทุนของประเทศอย่างกว้างขวาง

ทั้งนี้ ในการกำหนดให้หนังสือสัญญาที่มีความสำคัญต้องขอความเห็นชอบจากรัฐสภา เป็นหลักการที่ไม่แตกต่างจากเดิมในมาตรา 190 ของรัฐธรรมนูญฉบับ 2550 แต่ความในมาตรา 190 เกี่ยวกับประเภทของหนังสือสัญญาที่ต้องเสนอให้รัฐสภาพิจารณา มีความคลุมเครือ ซึ่งที่ผ่านมามีปัญหาในการตีความมาก เจ้าหน้าที่และหน่วยงานของรัฐไม่มีแนวทางชัดเจนว่าหนังสือสัญญาประเภทใดเป็นหนังสือสัญญาตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด เจ้าหน้าที่จึงเลือกที่จะส่งหนังสือสัญญาเกือบทุกประเภทให้รัฐสภาพิจารณา เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกฟ้องร้องตามประมวลกฎหมายอาญาฐานปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ (เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ, 2552, น. 2.8) ดังนั้น มาตรา 178 ของรัฐธรรมนูญฉบับ 2560 จึงเพิ่มนิยามความหมายของ “หนังสือสัญญาอื่นที่อาจมีผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการค้า หรือการลงทุนของประเทศอย่างกว้างขวาง” ให้มีความชัดเจนขึ้นในมาตรา 178 วรรคสาม เพื่อป้องกันไม่ให้รัฐบาลนำหนังสือสัญญาทุกเรื่องเข้าสู่การพิจารณาของรัฐสภา

3. บทบาทของรัฐสภาในการทำหนังสือสัญญาระหว่างประเทศ

มาตรา 178 วรรคสอง *“...ในการนี้ รัฐสภาต้องพิจารณาให้แล้วเสร็จภายในหกสิบวันนับแต่วันที่ ได้รับเรื่อง หากรัฐสภาพิจารณาไม่แล้วเสร็จภายในกำหนดเวลาดังกล่าว ให้ถือว่ารัฐสภาให้ความเห็นชอบ”*

จากความตอนท้ายในมาตรา 178 วรรคสอง รัฐสภาต้องพิจารณาหนังสือสัญญาที่คณะรัฐมนตรีเสนอให้เสร็จสิ้นภายใน 60 วันนับแต่วันที่ ได้รับเรื่อง เพื่อป้องกันความล่าช้าที่จะเกิดขึ้น ซึ่งเป็นไปตามหลักการเดิมของมาตรา 190 ของรัฐธรรมนูญฉบับ 2550 แต่มาตรา 190 ไม่ได้กำหนดสิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมาในกรณีที่รัฐสภาพิจารณาไม่แล้วเสร็จภายในกรอบระยะเวลา ดังนั้น มาตรา 178 ของรัฐธรรมนูญฉบับ 2560 จึงมีความเพิ่มเติมถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นให้ชัดเจนหากรัฐสภาไม่พิจารณาให้แล้วเสร็จได้ภายใน 60 วัน และการกำหนดผลว่า *“ให้ถือว่ารัฐสภาให้ความเห็นชอบ”* นั้น ก็เนื่องจากการทำหนังสือสัญญาที่อาจมีผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการค้าหรือการลงทุนของประเทศอย่างกว้างขวาง ต้องดำเนินการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในตอนต้นแล้วก่อนที่คณะรัฐมนตรีจะเสนอให้รัฐสภาพิจารณา เท่ากับหนังสือสัญญานั้นได้รับความเห็นชอบจากประชาชนมาตั้งแต่เบื้องต้นแล้ว (ปกรณ์ นิลประพันธ์, 2559)

นอกจากนี้ มาตรา 178 ได้ลดขั้นตอนการทำหนังสือสัญญาในส่วนที่รัฐสภาเข้าไปเกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก่ การกำหนดให้รัฐบาลต้องชี้แจงต่อรัฐสภาและเสนอกรอบการเจรจาให้รัฐสภาเห็นชอบก่อนการดำเนินการเจรจา ซึ่งในประเด็นนี้มีข้อวิพากษ์วิจารณ์เป็นสองฝ่าย ฝ่ายที่เห็นด้วยกับการตัดขั้นตอนการเสนอกรอบการเจรจาต่อรัฐสภา มองว่าการเสนอกรอบการเจรจาให้รัฐสภาพิจารณาเป็นการเปิดเผยท่าทีของไทย

ต่อคู่เจรจาอีกฝ่ายโดยปริยาย เพราะในบางเรื่องจำเป็นต้องเก็บเป็นความลับเพื่อประโยชน์ในการเจรจา อีกทั้งกระบวนการทำหนังสือสัญญาที่มีความละเอียดและมีขั้นตอนดำเนินการมาก ย่อมทำให้ประเทศเสียโอกาสรวมทั้งกระทบต่อความเชื่อถือและความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศคู่เจรจาด้วย อย่างเช่น กรณีเรื่องการลงนามในร่างข้อตกลงการยอมรับร่วมสาขาวิชาชีพแพทย์ ทันตแพทย์ และบัญชี ในช่วงการประชุมรัฐมนตรีเศรษฐกิจอาเซียนครั้งที่ 40 และการประชุมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องตามที่กระทรวงพาณิชย์เสนอ โดยคณะรัฐมนตรีมีมติให้กระทรวงการต่างประเทศจัดทำหนังสือมอบอำนาจเต็มให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์หรือรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ลงนามในเอกสารดังกล่าวทั้งหมด แต่มีเงื่อนไขว่าการลงนามในเอกสารดังกล่าวจะไม่มีผลใช้บังคับจนกว่าจะได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา ซึ่งทำให้ประเทศไทยเป็นประเทศเดียวที่ไม่ได้ลงนามในเอกสารเหล่านั้นในช่วงการประชุมดังกล่าว ในขณะที่ประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นอีกเก้าประเทศได้ลงนามกันไปก่อน และต้องรอการดำเนินการของฝ่ายไทย เพราะข้อตกลงดังกล่าวจะเริ่มมีผลบังคับใช้ก็ต่อเมื่อทุกประเทศลงนามครบถ้วนแล้วเท่านั้น (อรรถพร บุราณเศรษฐ, 2552, น. 7; สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2551ข)

สำหรับฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยมีความเห็นว่า การตัดขั้นตอนดังกล่าวเป็นการลดทอนอำนาจการต่อรองของคณะเจรจาฝ่ายไทยในการเจรจา ซึ่งอาจทำให้นักการเมืองเข้ามาแทรกแซงเพื่อผลประโยชน์ของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งได้ รวมทั้งลดการตรวจสอบถ่วงดุลระหว่างฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติในการป้องกันการคอร์รัปชันทางนโยบายอีกด้วย นอกจากนี้ ยังมีข้อโต้แย้งว่า กรอบการเจรจาที่เสนอต่อรัฐสภาไม่ได้หมายถึงการแจกแจงรายละเอียดทั้งหมด เพียงแต่เป็นการเสนอเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ของการเจรจาในแต่ละเรื่อง ซึ่งไม่ได้ทำให้ข้อมูลสำคัญรั่วไหลไปยังคู่เจรจาอีกฝ่ายได้ (เกรียงไกร แก้วศรีสุข, 2553, น. 14-15)

4. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการทำหนังสือสัญญาระหว่างประเทศ

มาตรา 178 วรรคสี่ “ให้มีกฎหมายกำหนดวิธีการที่ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและได้รับการเยียวยาที่จำเป็นอันเกิดจากผลกระทบของการทำหนังสือสัญญาตามวรรคสามด้วย”

รัฐธรรมนูญได้กำหนดให้มีการตรากฎหมายระดับพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการกำหนดวิธีการที่ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นระหว่างกระบวนการทำหนังสือสัญญาของฝ่ายบริหารและได้รับการเยียวยาที่จำเป็นในกรณีที่ได้รับผลกระทบจากการทำหนังสือสัญญา ด้วยต้องการให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบถ่วงดุล และให้การทำหนังสือสัญญามีความโปร่งใสและเป็นไปเพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวม

บทบัญญัติในส่วนนี้แตกต่างไปจากมาตรา 190 ของรัฐธรรมนูญฉบับ 2550 ที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า ก่อนการดำเนินการทำหนังสือสัญญา คณะรัฐมนตรีต้องให้ข้อมูลและจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และเมื่อมีการลงนามในหนังสือสัญญาแล้ว แต่ก่อนที่จะแสดงเจตนาให้มีผลผูกพัน คณะรัฐมนตรีต้องให้ประชาชนสามารถเข้าถึงรายละเอียดของหนังสือสัญญานั้น รวมทั้งให้มีกฎหมายที่ครอบคลุมการแก้ไขหรือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากการปฏิบัติตามหนังสือสัญญา โดยให้คำนึงถึงความเป็นธรรมระหว่างผู้ที่ได้รับประโยชน์กับผู้ที่ได้รับผลกระทบและประชาชนทั่วไป ซึ่งจะเห็นได้ว่ามาตรา 190 ของรัฐธรรมนูญฉบับเดิมได้ระบุชัดเจนถึงสิ่งที่คณะรัฐมนตรีต้องดำเนินการ ไม่ได้ระบุเพียงให้มีกฎหมายกำหนดวิธีการที่ประชาชนจะ

เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและได้รับการเยียวยาที่จำเป็นเท่านั้น ดังที่ปรากฏในมาตรา 178 วรรคสี่ของรัฐธรรมนูญฉบับ 2560

การที่มาตรา 178 วรรคสี่ บัญญัติไว้เช่นนั้น ทำให้มีความห่วงกังวลว่า รูปแบบของการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในกระบวนการทำหนังสือสัญญาจะมีลักษณะอย่างไรและจะอยู่ในขั้นตอนใด รวมถึงยังไม่เห็นความชัดเจนว่าจะมีการตรากฎหมายดังกล่าวออกมาเมื่อใด เพราะในช่วงที่ใช้รัฐธรรมนูญฉบับ 2550 ก็ไม่มีการตรากฎหมายว่าด้วยการกำหนดประเภท กรอบการเจรจา ขั้นตอน และวิธีการจัดทำหนังสือสัญญาตามที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติไว้เลย อย่างไรก็ตาม นายปกรณ์ นิลประพันธ์ (2559) ซึ่งเป็นกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ได้อธิบายว่า แม้จะไม่มีกฎหมายกำหนดวิธีการที่ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและได้รับการเยียวยาที่จำเป็นออกมามีใช้บังคับ เสรีภาพของประชาชนในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ได้มีการรับรองไว้แล้วในมาตรา 34¹ และในมาตรา 25 วรรคสอง² ก็ได้กำหนดรับรองไว้อีกชั้นหนึ่งด้วยว่า สิทธิหรือเสรีภาพใดที่รัฐธรรมนูญกำหนดให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ หรือให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ แต่หากยังไม่มีการตรากฎหมายนั้นออกใช้บังคับ ประชาชนสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพนั้นได้ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ

5. การวินิจฉัยปัญหาเกี่ยวกับหนังสือสัญญาระหว่างประเทศ

มาตรา 178 วรรคห้า “เมื่อมีปัญหาว่าหนังสือสัญญาใดเป็นกรณีตามวรรคสองหรือวรรคสามหรือไม่ คณะรัฐมนตรีจะขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยก็ได้ ทั้งนี้ ศาลรัฐธรรมนูญต้องวินิจฉัยให้แล้วเสร็จภายในสามสิบวันนับแต่วันที่รับคำขอ”

กรณีที่มีปัญหาว่าหนังสือสัญญาฉบับใดที่ต้องได้รับความเห็นชอบของรัฐสภาหรือไม่นั้น ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญในการวินิจฉัยชี้ขาด ซึ่งเป็นหลักการเดิมตามมาตรา 190 ของรัฐธรรมนูญฉบับ 2550 แต่มีรายละเอียดเพิ่มเติมคือ การกำหนดกรอบระยะเวลาให้ศาลรัฐธรรมนูญต้องดำเนินการให้เสร็จสิ้นภายใน 30 วันนับแต่วันที่รับคำขอ

นอกจากนี้ ยังมีข้อแตกต่างระหว่างบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญฉบับเดิมกับรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันในประเด็นผู้ที่สามารถส่งเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญตีความวินิจฉัยหนังสือสัญญา รัฐธรรมนูญฉบับเดิม (ตามความในมาตรา 190 วรรคหก ประกอบกับมาตรา 154(1)) กำหนดให้รัฐสภาหรือคณะรัฐมนตรีสามารถ

¹ มาตรา 34 “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น การจำกัดเสรีภาพดังกล่าวจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้นเฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ เพื่อคุ้มครองสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันสุขภาพของประชาชน

เสรีภาพทางวิชาการย่อมได้รับความคุ้มครอง แต่การใช้เสรีภาพนั้นต้องไม่ขัดต่อหน้าที่ของปวงชนชาวไทยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และต้องเคารพและไม่ปิดกั้นความเห็นต่างของบุคคลอื่น”

² มาตรา 25 วรรคสอง “สิทธิหรือเสรีภาพใดที่รัฐธรรมนูญให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ หรือให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ แม้ยังไม่มีการตรากฎหมายนั้นขึ้นใช้บังคับ บุคคลหรือชุมชนย่อมสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพนั้นได้ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ”

ยื่นเรื่องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยได้ แต่ในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของคณะรัฐมนตรีในการขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยชี้ขาดปัญหาหนังสือสัญญา ซึ่งในประเด็นนี้ได้เกิดคำถามขึ้นว่า หากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภามีความเห็นพ้องกันว่าหนังสือสัญญาฉบับหนึ่งมีลักษณะเป็นหนังสือสัญญาตามมาตรา 178 จะสามารถยื่นเรื่องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญช่วยตีความได้หรือไม่ และหากไม่สามารถทำได้ จะเป็นการตรวจสอบถ่วงดุลระหว่างฝ่ายบริหารกับฝ่ายนิติบัญญัติในเรื่องนี้ได้อย่างไร (ปานเทพ พัวพงษ์พันธ์, 2559)

อย่างไรก็ตาม การที่มาตรา 178 กำหนดให้เป็นหน้าที่ของคณะรัฐมนตรีในการยื่นเรื่องต่อศาลรัฐธรรมนูญ บทบัญญัติดังกล่าวอาจต้องการให้ปัญหาเกี่ยวกับการตีความหนังสือสัญญาสิ้นสุดก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาให้ความเห็นชอบของรัฐสภา โดยมีความเห็นว่าหนังสือสัญญาได้ริเริ่มจัดทำขึ้นโดยฝ่ายบริหาร หน่วยงานที่เสนอเรื่องน่าจะเป็นผู้วินิจฉัยได้ดีที่สุดว่าหนังสือสัญญานั้นเข้าข่ายเป็นหนังสือสัญญาตามมาตรา 178 วรรคสองหรือวรรคสามหรือไม่ นอกจากนี้ ยังมีกรมสนธิสัญญาและกฎหมายของกระทรวงการต่างประเทศ และคณะกรรมการกฤษฎีกาซึ่งทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาทางกฎหมายของฝ่ายบริหาร ช่วยพิจารณาอีกชั้นหนึ่ง ถ้ายังมีปัญหาในเรื่องการตีความก็มีกลไกในการยื่นเรื่องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญช่วยวินิจฉัยชี้ขาดได้ ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้คณะรัฐมนตรีแก้ไขปัญหาความคลุมเครือของประเภทหนังสือสัญญาด้วยการเสนอหนังสือสัญญาเกือบทุกฉบับให้รัฐสภาพิจารณาอย่างที่ผ่านมา

สรุปและข้อเสนอแนะ

บทบัญญัติในมาตรา 178 ของรัฐธรรมนูญฉบับ 2560 ได้ตราขึ้นตามหลักการคล้ายของเดิมในมาตรา 190 ของรัฐธรรมนูญฉบับ 2550 แต่ได้ปรับเปลี่ยนบางประการด้วยมุ่งหมายที่จะแก้ไขปัญหาที่เคยเกิดขึ้นในอดีต เพื่อให้มีความโปร่งใสในการจัดทำหนังสือสัญญาระหว่างประเทศ โดยให้รัฐสภาซึ่งเป็นสถาบันตัวแทนของประชาชนและภาคประชาชนเข้ามาตรวจสอบถ่วงดุลการใช้อำนาจของรัฐบาล และเพื่อให้การทำหนังสือสัญญากับนานาชาติและองค์การระหว่างประเทศเป็นไปด้วยความรอบคอบ มีธรรมาภิบาล และเป็นประโยชน์สูงสุดแก่ประเทศชาติและส่วนรวม

ทั้งนี้ ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับ 2560 รัฐสภาไม่ได้เข้าไปมีบทบาทในกระบวนการก่อนการจัดทำหนังสือสัญญา และรัฐธรรมนูญไม่ได้กำหนดให้รัฐสภาเป็นผู้ยื่นเรื่องต่อศาลรัฐธรรมนูญหากมีปัญหาการตีความประเภทหนังสือสัญญา แต่รัฐสภายังคงมีหน้าที่ในการพิจารณาให้ความเห็นชอบหนังสือสัญญาตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าบทบาทของรัฐสภาในเรื่องนี้ได้ถูกจำกัดลง แต่ก็ไม่จำเป็นที่การตรวจสอบถ่วงดุลระหว่างฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติจะลดลงไปด้วย หากการดำเนินการในส่วนของรัฐสภาเป็นไปอย่างรอบคอบและเข้มข้น

ในการนี้ จึงเห็นว่าควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการร่วมระหว่างสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา ที่ตั้งไว้เป็นการถาวรตลอดอายุของสภา โดยกรรมการมาจากสมาชิกของแต่ละสภาและบุคคลภายนอกที่มีความเชี่ยวชาญด้านการต่างประเทศหรือกฎหมายระหว่างประเทศประกอบกัน เพื่อทำหน้าที่วิเคราะห์และทำความเข้าใจเกี่ยวกับหนังสือสัญญาที่คณะรัฐมนตรีเสนอต่อรัฐสภา ก่อนที่จะนำเรื่องสู่การพิจารณาในที่ประชุม

ร่วมกันของรัฐสภา เพื่อให้สมาชิกรัฐสภาได้มีข้อมูลเพียงพอที่จะตัดสินใจ อย่างเช่นที่รัฐสภาออสเตรเลียได้จัดตั้ง คณะกรรมาธิการร่วมด้านสนธิสัญญา (JSCOT) เพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบประเด็นต่าง ๆ ของสนธิสัญญาที่รัฐบาล เสนอต่อรัฐสภา และรายงานต่อรัฐสภาเพื่อให้มีข้อมูลประกอบในการพิจารณาให้ความเห็นชอบสนธิสัญญา

นอกจากนี้ แม้ในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ไม่ได้กำหนดอย่างชัดเจนให้มีการตรากฎหมายกำหนดขั้นตอน และวิธีการจัดทำหนังสือสัญญา แต่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรวางแผนทางการปฏิบัติในกระบวนการทำหนังสือ สัญญาที่ต้องได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา เพื่อให้เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องสามารถดำเนินงานในเรื่องดังกล่าวได้ อย่างราบรื่นและเป็นไปตามกฎหมาย

จากมาตรา 224 ของรัฐธรรมนูญฉบับ 2540 มาสู่มาตรา 190 ของรัฐธรรมนูญฉบับ 2550 ซึ่งได้มีการ แก้ไขไปแล้วครั้งหนึ่งเมื่อ พ.ศ. 2554 จนมาถึงมาตรา 178 ของรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ล้วนมีเป้าหมายที่จะ แก้ไขปัญหาที่เคยเกิดขึ้นในอดีต ทั้งเรื่องความโปร่งใสในการจัดทำหนังสือสัญญาระหว่างประเทศ การตรวจสอบถ่วงดุลระหว่างฝ่ายบริหารกับฝ่ายนิติบัญญัติ และการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนด้วยกันทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม การนำรัฐธรรมนูญไปสู่การปฏิบัติย่อมสำคัญกว่าบทบัญญัติที่อยู่ในรัฐธรรมนูญ หากผู้มีอำนาจ และผู้ที่อยู่ในกระบวนการทำหนังสือสัญญา ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริต ตระหนักถึงประโยชน์ของ ประเทศชาติเป็นสำคัญ และไม่นำมาเป็นประเด็นทางการเมืองเพื่อโจมตีกัน กระบวนการในการทำหนังสือ สัญญาระหว่างประเทศที่ต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาจะราบรื่นมากขึ้น และเป็นไปตามเจตนารมณ์ ที่แท้จริงของรัฐธรรมนูญ

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- เกรียงไกร แก้วศรีสุข. (2553). บทความวิทยานิพนธ์ ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการทำหนังสือสัญญาซึ่งมีผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจหรือสังคมของประเทศอย่างกว้างขวางตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 190. สืบค้น 13 กรกฎาคม 2560 จาก [http://mis.krirk.ac.th/librarytext/LAW/2553/2553\(1\)/เกรียงไกร%20%20แก้วศรีสุข/บทความวิทยานิพนธ์.pdf](http://mis.krirk.ac.th/librarytext/LAW/2553/2553(1)/เกรียงไกร%20%20แก้วศรีสุข/บทความวิทยานิพนธ์.pdf)
- คณะกรรมการการร่างรัฐธรรมนูญ, คณะอนุกรรมการบันทึกเจตนารมณ์รัฐธรรมนูญและการจัดทำจดหมายเหตุการณ์ร่างรัฐธรรมนูญ. (ม.ป.ป.). ตารางสรุปเจตนารมณ์รายมาตราของร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เล่ม 2 ภาค 2 ผู้นำการเมืองที่ดีและระบบผู้แทนที่ดี. สืบค้น 26 พฤษภาคม 2560 จาก http://cdc.parliament.go.th/draftconstitution/ewt_dl_link.php?nid=497
- ชนิตา อึ้งผาสุก. (เมษายน 2554). การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550: มาตรา 190 วรรค 2. *สรรพากรสารสิน*, 58(4), 89-111. สืบค้น 11 กรกฎาคม 2560 จาก <http://www.sanpakornsarn.com/backend/magazine-file/file1307587317.pdf>
- เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และคณะ. (2552). รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาผลกระทบของมาตรา 190 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ว่าด้วยการจัดทำหนังสือสัญญาระหว่างประเทศต่อการค้าและการลงทุนของประเทศไทย. สืบค้น 25 พฤษภาคม 2560 จาก <http://tdri.or.th/wp-content/uploads/2013/01/a147.pdf>
- บรรหาร กำลา. (2552). บทบาทของรัฐสภาในกระบวนการทำสนธิสัญญาระหว่างประเทศ. *จุลนิติ*, 6(1), 53-61. สืบค้น 25 พฤษภาคม 2560 จาก http://www.senate.go.th/lawdatacenter/includes/FCKeditor/upload/Image/b/s26%20jun_6_1.pdf
- ปกรณ์ นิลประพันธ์. (2559). การทำหนังสือสัญญาตามมาตรา 178 ของร่างรัฐธรรมนูญ: ขัองังวลกับคำชี้แจงของนายปกรณ์ นิลประพันธ์. สืบค้น 25 พฤษภาคม 2560 จาก <http://lawdrafter.blogspot.com/2016/07/178.html>
- ปานเทพ พัวพงษ์พันธ์. (22 เมษายน 2559). จับตา “ร่างรัฐธรรมนูญ มาตรา 178” สัญญาระหว่างประเทศที่กระทบต่ออาณาเขตและความมั่นคงทางเศรษฐกิจ หากรัฐสภาพิจารณาซ้ำให้ถือว่าเห็นชอบ?. *ผู้จัดการออนไลน์*, สืบค้น 14 กรกฎาคม 2560 จาก <http://www.manager.co.th/Weekend/ViewNews.aspx?NewsID=9590000040924>
- เพลินตา ตันรังสรรค์. (2553). หนังสือสัญญาระหว่างประเทศที่ต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา. *จุลนิติ*, 7(1), 59-73. สืบค้น 25 พฤษภาคม 2560 จาก http://www.senate.go.th/lawdatacenter/includes/FCKeditor/upload/Image/b/s32%20jun_7_1.pdf

“รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2554” (4 มีนาคม 2554).

ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 128 ตอนที่ 13 ก, น. 7.

“รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550” (24 สิงหาคม 2550). ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 124 ตอนที่ 47 ก, น. 57-58.

“รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560” (6 เมษายน 2560). ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก, น. 51.

ลาวัญญ์ ถนัดศิลป์กุล. (ม.ป.ป.). **บทบาทของรัฐสภากับกระบวนการทำสนธิสัญญาระหว่างประเทศ และปัญหามาตรา 190** รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550.

สืบค้น 25 พฤษภาคม 2560 จาก

http://newsser.fda.moph.go.th/fda_mdc/lib_sys/readfile.php?Submit=Read&File_Obj=http://newsser.fda.moph.go.th/fda_mdc/data_center/info_mod/%BA%B7%BA%D2%B7%A2%CD%A7%C3%D1%B0%CA%C0%D2%A1%D1%BA%A1%C3%D0%BA%C7%B9%A1%D2%C3%B7%D3%CA%B9%B8%D4%CA%D1%AD%AD%D2.pdf

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2551ก). **มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 19 สิงหาคม 2551 เรื่อง การลงนามเอกสารสำคัญในช่วงการประชุมรัฐมนตรีเศรษฐกิจอาเซียน ครั้งที่ 40 และการประชุมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง.**

สืบค้น 17 กรกฎาคม 2560 จาก ฐานข้อมูลมติคณะรัฐมนตรี (ข้อมูลปี 2501-ปัจจุบัน)

_____. (2551ข). **มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 21 ตุลาคม 2551 เรื่อง ผลการประชุมรัฐมนตรีเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN ECONOMIC MINISTERS: AEM) ครั้งที่ 40 และการประชุมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง.**

สืบค้น 17 กรกฎาคม 2560 จาก ฐานข้อมูลมติคณะรัฐมนตรี (ข้อมูลปี 2501-ปัจจุบัน)

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, กลุ่มงานประธานรัฐสภา. (2559). **ความต่างของรัฐธรรมนูญ ปี 2550 ร่างรัฐธรรมนูญฉบับสภาพัฒนาการปฏิรูปแห่งชาติลงมติ ร่างรัฐธรรมนูญเบื้องต้น และร่างรัฐธรรมนูญฉบับลงประชามติ (59).** สืบค้น 26 พฤษภาคม 2560 จาก

http://cdc.parliament.go.th/draftconstitution2/ewt_dl_link.php?nid=576&filename=index

อรรรณพ บูราณเศรษฐ. (2552). **รายงานการศึกษาส่วนบุคคล เรื่อง มาตรา 190 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 กับการดำเนินการความสัมพันธระหว่างประเทศ.** สืบค้น 26 พฤษภาคม 2560 จาก <http://www.mfa.go.th/dvifa/contents/filemanager/files/nbt/nbt1/IS1045.pdf>

ไอลอร์. (2559). **สรุปร่างรัฐธรรมนูญ: ตัดขั้นตอนรับฟังประชาชนก่อนการทำข้อตกลงระหว่างประเทศ.**

สืบค้น 14 พฤษภาคม 2560 จาก <https://ilaw.or.th/node/4216>

ภาษาต่างประเทศ

Inter-Parliamentary Union. (2005). **Parliamentary Involvement in International Affairs.**

Retrieved May 26, 2017 from <http://www.ipu.org/splz-e/sp-conf05/involvement-rpt.pdf>